

GÜLERSOY, ÇELİK: *Köprü ve Galata*. İstanbul, (1971). 140 s., 67 siyah-beyaz, 11 renkli resim. 8° = Çağlar Boyunca İstanbul Görünümleri, 1.

Bir süreden beri Sayın Avukat Çelik Gülersoy "İstanbul Kitaplığı" dizisinden İstanbul'un yakın geçmişi ile ilgili kitaplar yayımlamakta, bu arada geçen yüzyılda Alphonse de Lamartine * gibi yabancıların İstanbul ile ilgili yazılarının çevirilerini sağlayarak bunları dilimize kazandırma yolunda gayret sarfetmektedir. Bu defa da Galata Köprüsü, Galata ve Rıhtım'ı konu olarak alan bir çeşit "açıklamalı albüm" yayımlamış bulunmaktadır. Altı sayfa tutan önsözünden öğrendiğimize göre bu eser İstanbul'un değişik semtlerini ayrı ayrı ele alacak olan dizinin bir bakıma deneme maksadıyla yayımlanan ilk cildini teşkil etmektedir. Bu sebeple de İstanbul görünüm-lerini tertip eden Gülersoy, şehrin en canlı noktası olan Galata Köprüsü ile diziye başlamış bulunmaktadır. Şehrin diğer iki yakasını, Asya ve Avrupa'yı birleştiren ve şüphesiz şehrin görünüşünü temelden değiştiren Boğaz Köprüsünün yapımının bittiği bu sırada bu teşebbüs ilginç olduğu kadar, bu dönemde yapılması gerekli tespit için bir bakıma ilk adımı teşkil etmektedir. Renkli kuşe bir kapak içinde metin ve resimlerle birlikte iyi kâğıda basılmış 140 sayfa tutan kitabın Türkçeden başka İngilizce, Fransızca ve Almanca çevirileri de birlikte verilmiştir. Dizinin ileride yayımlanacak ciltlerinde metnin yalnız bir yabancı dildeki çevirisini vermek hem ekonomik hem de yeterli olacaktır. Resimlerin altındaki açıklamalar genellikle Türkçe ve Fransızcadır. Kitap üç ana bölümden meydana geliyor. Birinci bölümde (s. 8-16) Köprü 150 yıllık bir süre içinde bütün değişmeleri ve kısa tarihi ile birlikte sunulmaktadır. Bu kısma köprünün dünya edebiyatındaki akisleri ve yabancı ressamların köprü ile ilgili tablolarından reproduksiyonlar ilâve edilmiştir. İkinci bölümde (s. 117-119) Galata peysajının tarihi veriliyor, Galata'nın değişimleri tanıtılıyor. Üçüncü bölümde (s. 117-119) ise rıhtımın hikâyesi anlatılmaktadır. Böylece şehrin bu hareketli bölgesinin kısa metinli fakat zengin resimli bir yakın zamanlar tarihçesi meydana gelmiş oluyor. Süratle değişen dünyamızda bu gibi fotoğraflarla tespit çalışmalarına çok ihtiyaç vardır. Son yıllarda tarih ve sanat tarihi ile meşgul olanlar batı şehirlerinde görülen ve takibi âdeta imkânsız değişmelerden yakınmakta, 30-40 yıl öncesinin semtlerinin hasretlerini duymaktadırlar. Bu, şüphesiz teknolojik gelişmenin bir sonucudur. Yolların ve araçların gelişmesi ile eski şehir merkezleri âdeta boşalmış, bir kuşak öncesinin tarihî renkli köşeleri, görünüşlerini yitirmişler, ya terkedilip sönük bir hal almışlar veya tamamen ortadan kalkıp yerlerini, eski günleri hatırlayanlara "çirkin" gelen beton gökdelenlere bırakmışlardır. Batıda birçok şikâyetlere rastlanmakla beraber tarihî çevreyi muhafaza ve görünüşlerini türlü vasıtalarla tespit çalışmaları da vardır. Yurdumuzda, bilhassa İstanbul'da çok lüzumlu olan, değişen görünümleri şehircilik ve sanat tarihi açısından

* *Alphonse de Lamartine ve İstanbul Yazıları*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1971.

sistemle kaydeden resmî bir kuruluş olduğunu sanmıyoruz. İşte Ç. Gülersoy bu albüm serisi ile bir bakıma bu boşluğu doldurmaktadır. Kitap, okuyucuya Köprü, Galata ve Rıhtım'ın hikâyesini daha ziyade fotoğraflarla sunmaktadır. Bu bölge ile ilgili gravür, modern plan ve yağlıboya tablolar da verilmiştir. Malzeme mümkün olduğu kadar kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir. Resimlerin incelenmesi bize söz konusu yerlerin bir buçuk yüzyıldaki değişimlerini göstermektedir. Metin kısmı yazarın kendine özgü iğneleyici üslubu ile yazılmıştır. Metinde, hemen herkes gibi yazarın da kendi geçmişinin ve hatıralarının özlemi sezilmektedir. Bu sebeple de yargılarında daima objektif olduğu söylenemez. İstanbul'un şehircilik yönünden gösterdiği düzensizlikte yazarın belirttiği gibi toplumumuzun kaynaklarına dayanan alışkanlıklarının etkisi olmakla beraber, bunda ekonomik nedenlerin, dine dayanan dünya görüşünün payı büyüktür. İstanbul'un Türkler tarafından zaptından yüzyıl sonra, eski meydanlardan çoğunun ortadan kalktığı, birer meydanı süsleyen Marcianus Sütunu (Kız Taşı) ile Arkadius sütununun evler arasında görünmez hale geldiği bir gerçektir. Fakat siyasi ve ekonomik yönden gerileyen toplumlarda benzeri durumlar görülür. Türkler zaptettiğinde çöken Bizans'ın başkenti de zaten bu yola girmiş bulunuyordu. Haçlıların İstanbul'u işgallerinden sonra şehrin en hareketli yeri olan Hipodrom âdetâ terkedilmiş, sütunlu yollar intizamını kaybetmiş, meydanlardan bir kısmı dolmuş, eski büyük sarayların kalıntılarında bugünkü gecekondulara benzer kulübeler yer almış halde idi. Türkler hiç süphesiz bir zamanların "Yeni Roma"sı olan İstanbul'un eski muntazam planını ihya etmeyi düşünmediler, o gün mevcut nizama kendi yeniliklerini eklediler. Fatih, Selimiye, Süleymaniye külliyesi bu yeniliklerdendir. Fakat bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu da yükselişini takiben XVII. yüzyıldan sonra gerileme yoluna girdi. Bu gerileme geçen yüzyılda son haddine erişerek imparatorluğun ortadan kalkmasına kadar devam etti. Bu sebeple "İstanbul Görünümleri" yükselen bir toplumun değil gerileyen bir toplumun izlerini yansıtıyorlar. Şehrin düzensizliği ve kültür noksanından dolayı ortadan kalkan sanat eserleri ile ilgili hükümler verilirken bu durumu da göz önünde bulundurmalıdır.

Sayın Gülersoy kendi olanakları ile derlediği muazzam malzemeyi İstanbul'un geçmişi ile ilgilenenlerin önüne sermektedir. Bu, İstanbul'a yapılmış büyük bir hizmettir. İstanbul üzerinde çalışanlar bu görünümleri inceleyerek bu şehrin bir bölümünün son 150 yılda geçirdiği değişiklikleri ilgi ile takip edecekler, tarihçiler, sanat tarihçileri, arkeologlar, şehirci mimarlar bu albümlerde aradıkları birçok malzemeyi bulacaklardır. Yayımlanan resimler seçme olup yazarda başka malzeme de vardır. Yazar, elindeki bütün bu malzemeyi tasnif edilmiş olarak araştırmacıların kolaylıkla istifade edecekleri bir kuruluşta muhafaza imkânı düşünür ve tatbik ederse hizmeti daha da değer kazanacak, emeğinden gelecek kuşaklar da faydalanabileceklerdir.

Kitapta yer almayan birkaç küçük noktayı hatırlatmak isteriz. Bunlardan birincisi Karaköy'de (1964-1965) yayalar için altgeçit yapılırken Galata surlarına ait bazı temel izlerine rastlanmasıdır. Bu kalıntılara göre surlar aşağı yukarı altgeçidin köprü yönündeki kapılarının bulunduğu yerden geçiyordu. Rıhtım ile ilgili olarak da Fransız şirketlerinin rıhtımı inşa ederken kanalizasyonları denize bağlamamış olması olayı vardır. Tıpkı zamanımızdaki Kadıköy-Haydarpaşa arasındaki yolun genişletilmesi sırasında veya Arnavutköy'de yolu genişletmek üzere deniz doldurulurken

olduğu gibi, rıhtımın kanalizasyonları işlemez hale getirmesi Galata sakinlerinin şikâyetlerine yol açmış, hükümet şirkete ayrıca para ödeyerek kanalizasyonları denize bağlatmıştır. Bundan başka aynı şirket, hükümetten alacağını uzunca bir süre alamayınca Fransız donanması karaya asker çıkarıp Sakız adası rıhtımını işgal ederek devrin hükümdarı II. Abdülhamid'i bu borcu ödemeye zorlamıştır. Bu hadise Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde yabancı sermayenin oynadığı siyasî rolü göstermesi bakımından tipik acı bir örnektir.

Kitap, açık bir teklif getirmemekle beraber, eski eserlerimizden kalıcı olanları onarma ve yaşatma, korunması mümkün olmayan eserlerin de günümüzün teknik olanaklarından faydalanarak fotoğraf ve planlarla tespit etmenin sağlayacağı faydaları göstermesi yönünden uyarıcıdır. Bu sebeple Sayın Ç. Gülersoy'u tebrik eder, vaat ettiği üzere şehrin diğer kısımlarına ait çalışmalarını da yakın zamanda yayımlamasını temenni ederiz.

DR. NEZİH FIRATLI
İstanbul Arkeoloji Müzeleri

